

"Kıyas-ı hadsî-i hafî" , "kıyas-ı istikraî" , "kıyas-ı mürekkeb ve müteşaab" , "kıyas-ı hâdi" , "kıyas-ı hafi" , "kıyas-ı hâdi'-i müşebbit" , "İşkal-i mantıkıyeyi kıyas-ı istikraî" , "istikra ve tettebbu ve istikra-i tâm" kavramlarının izahı?

Kıyas-ı hadsî-i hafî: Gizli olan hükmün illetine (*sebebine*) güçlü bir sezgi ile (*zihnin hemen intikali olan hads ile*) ulaşmak suretiyle yapılan kıyas.

Mesela peygamberlik sebebi olan bütün peygamberlerdeki esasların Peygamber Efendimiz (asm)'deki esaslar ile kıyaslanmasıdır ki, zihin bu esasların Peygamber Efendimiz (asm)'de daha kuvvetli daha esaslı olduğunu görüp, hemen onun hak peygamber olduğuna kanaat getiriyor.

Kıyas-ı istikraî: *Tüme varım*; ayrı ayrı hâdiselerden yola çıkarak bir genelleme yapma. Diğer bir ifade ile tikel önermelerden tümel bir sonuca ulaşılmasını sağlayan akıl yürütme yöntemi.

Sözlükte "bir şeyin durumunu ve özelliklerini öğrenmek için araştırma yapma, çaba harcama" anlamına gelen "**istikrâ**" mantıkta tikelden (*cüz'î*) tümele (*küllî*), özelden genele, tek tek olguların bilgisinden bu olguların dayandığı kanunların bilgisine götüren zihinsel işlem için kullanılan bir terimdir.

Mesela, beş on kedinin miyavlamasına bakarak bütün kedilerin miyavlama özelliğine sahip olduğu genel hükmüne ulaşmak.

Kıyas-ı mürekkeb ve müteşaab (bileşik kıyas): İki den fazla mukaddeme ve önermeden oluşan kıyas demektir. Bu tip kıyaslar art arda gelen birçok kıyastan meydana gelmiştir. Birinci kıyasın sonucu onu takip eden kıyasın öncülerinden biri olur. Meselâ:

"Âlem, mütegayyirdir. Her mütegayyir, hadîstir. Her bir hadîsin bir muhdîsi, yani bir mûcidi var. Öyle ise bu kâinatın kadîm bir mûcidi var."(1)

Bu örnekte "**alem değişkendir**" önermesinden *hadis, muhdis, mucid, kadim* gibi neticeler ve zincirleme önermeler çıkarılıyor. Üstelik çıkarılan her bir önerme kati ve şüpheden aridir.

Kıyas-ı hâdi: Aldatıcı ve güvenilir olmayan kıyas demektir. Mesela "*Her kedi yemek yer, Murat da yemek yer; o halde Murat kedidir.*"

Kıyas-ı hafi: Sebebi gizli olan ve zihne birden gelmeyen kıyas demektir.

Kıyas-ı hâdi'-i müşebbit: Aldatıcı ve ayak kaydırıcı kıyas demektir.

İstikrâ-ı tam: Bütün cüzî olaylardan hareket ederek küllî bir hükme varma, tümevarım; endüksiyon. Burada bütün ilimlerin hep birlikte aynı sonuca parmak basmaları kastediliyor.

İşkal-i mantıkıye: Şüpheli ve karışık olma durumu. Mantığın çıkmaz sokağı şeklinde de ifade edilebilir.

(1) bk. [Sözler, Otuz Üçüncü Söz, Otuzuncu Pencere.](#)